

УДК 331.54:378.09:159.923

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ ОСОБИСТОСТІ ФАХІВЦЯ У ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ

І.О.Погоріла

кандидат педагогічних наук

Національного медичного університету імені О.О.Богомольця,

О.В.Романенко

доктор біологічних наук, професор

Національного медичного університету імені О.О.Богомольця

У статті аналізується проблема формування особистості фахівця у вищих навчальних закладах. Окреслено психолого-педагогічні умови становлення професіонала. Визначені особливості ставлення молодих людей до вибору професій. Пропонується застосування психофізіологічного діагностичного дослідження студентів з метою з'ясування особливостей схильності до певних видів професійної діяльності та оптимізації механізму професійного відбору майбутніх спеціалістів.

Ключові слова: психолого-педагогічні умови, структура особистості, психофізіологічний підхід, адаптація, професійний відбір.

Нині в умовах постійних змін тенденцій економічного та соціального розвитку держави триває пошук найбільш оптимальних моделей безперервного розвитку особистості фахівця. У реалізації цього процесу потрібні розробка та впровадження системи діагностичних досліджень особистості, зокрема психофізіологічних.

Професіонал відіграє важливу соціальну роль як фахівець з високим рівнем знань і навичок в певній галузі. Він зобов'язаний постійно підвищувати свою професійну майстерність, самовдосконалюватись, демонструвати адекватну особистісну та міжособистісну поведінку, дотримуватись високих етичних норм, бути комунікабельним, використовувати інформаційні технології.

Якщо мова йде про майбутнього фахівця-медика, то він має турбуватися про пацієнта, бути чесним та доброзичливим, вміти співчувати, залучати в разі необхідності до співпраці колег (проводити медичні консиліуми), критично оцінювати джерела медичної інформації, сприяти освіті пацієнтів, робити внесок у розвиток вітчизняної та світової науки.

Нині особливо гостро постає питання про фахову готовність кадрів, зокрема медичних до функціонування на практичній ниві, їх професійне самовизначення, яке розуміють як розвиток особистості, що є суб'єктом діяльності: пізнавальної, суспільно корисної, виробничої, комунікативної [8].

В умовах сьогодення необхідно продовжувати акцентувати увагу педагогічних

колективів вищих закладів освіти на проблемах індивідуалізації освіти, підвищенні рівня само-стійності, професійного самовизначення, компетентності, фахової майстерності студента, майбутнього спеціаліста, раціональне використання ним робочого часу, підвищення якості знань студентів, рівня самоконтролю та самовиховання особистостей, використання їх індивідуальних здібностей та активності, творчого потенціалу. Студенти повинні не лише брати активну участь у процесі сприйняття та засвоєння знань, а й бути спроможними застосовувати вивчене на практиці, творчо переосмислювати, співвідносити здобуті результати з перспективами своєї майбутньої діяльності, бути конкурентноспроможними, успішними, володіти самоменеджментом та само-маркетингом.

Саме тому серед принципів організації освітнього процесу значної вагомості набувають такі: 1) діагностичності, що полягає у забезпеченні можливості оцінювання соціопсихофізіологічних рис особистості студента, рівня досягнення ним освітніх цілей та професійної підготовки; 2) усвідомлення перспективи, що передбачає забезпечення умов для глибокого розуміння студентом цілей освіти та професійної підготовки, а також можливості їх успішного досягнення; 3) гнучкості та партнерства, що вимагає такої побудови системи освіти, щоб зміст навчання й шляхи

досягнення цілей освіти та професійної підготовки відповідали індивідуальним потребам і можливостям студента; 4) науковості та прогностичності, що полягає у встановленні стійких зв'язків змісту освіти з науковими дослідженнями; 5) технологічності та інноваційності, що передбачає використання ефективних психолого-педагогічних та інформаційних технологій, які сприяють якісній підготовці фахівців із вищою освітою та входженню в єдиний інформаційний та освітній простір; 6) організаційної динамічності, що передбачає забезпечення можливостей соціального замовлення і потреб ринку праці [3].

Світ професій величезний, і розібратись у цій різноманітності молодій людині надзвичайно складно. Серед засобів дослідження професійної схильності особистості з метою з'ясування професійної спрямованості використовуються тести, в основі яких – психологічна класифікація Є.А.Климова [2]. Суть її полягає в тому, що залежно від особливостей основного предмета праці усі професії поділяються на п'ять основних типів: діономічні («людина – природа»), технономічні («людина-техніка»), соціономічні («людина-людина»), сигнономічні («людина-знакова система»), автономічні («людина-художній образ»). У свою чергу, професії п'яти типів поділяються на підтипи, які різняться психофізіологічними вимогами до працівників. Ця класифікація професій зручна для свідомого вибору однієї з них, будується за такими основними ознаками: мета праці, її засоби (ручні, машинно-ручні, автоматизовані, апаратні), умови (звичайний «побутовий» мікроклімат, на відкритому повітрі, у незвичних умовах, з підвищеною моральною відповідальністю).

Метою нашого дослідження було визначення професійної схильності студентів медичних факультетів Національного медичного університету імені О.О.Богомольця. У наших дослідженнях за власним бажанням брало участь 79 студентів – медиків I курсу шести академічних груп.

Використовувалася методика диференційно-діагностичного опитування (ДДО) за Є.А.Климовим [7]. Вона була програмно реалізована у авторській інтерпретації в автоматизованій системі багатоаспектного соціопсихофізіологічного дослідження особистості [2].

Коротко зупинимось на характеристиці методики ДДО, яка використовується для

відбору кандидатів на різні типи професій у відповідності до класифікацій типів професій Є.А.Климова [7]. Зміст методики полягає у виборі опитуваним з кожної з 20 пар запропонованих видів діяльності тільки одного (наприклад, доглядати за тваринами чи обслуговувати машини, прилади; допомагати хворим чи складати таблиці, схеми; лікувати тварин чи виконувати обчислення, розрахунки; виводити нові сорти рослин чи конструювати нові види промислових виробів). За результатами опитування досліджуємому рекомендується обирати той тип професії, якому відповідає найбільша кількість позитивних відповідей опитуваного:

До категорії «людина-природа» належать всі професії, які пов'язані з рослинництвом, тваринництвом та лісним господарством; «людина-техніка» – всі технічні професії; «людина-людина» – всі професії, що пов'язані з обслуговуванням людей, спілкуванням з ними; «людина-знакова система» – всі професії, які пов'язані з обчисленнями, розрахунками, цифровими та буквеними знаками, в тому числі і музичні спеціальності; «людина-художній образ» – всі творчі спеціальності.

За результатами проведеного нами дослідження в цілому вибір 79 студентів – медиків I курсу розподілився таким чином: «людина-людина» – 23 %; «людина-знакова система» – 28 %; «людина-природа» – 20 %; «людина-художній образ» – 14 %; «людина-техніка» – 15 %.

Таким чином тип професії «людина-людина», що в найбільшій мірі відповідає діяльності лікаря, психолога, соціолога, вихователя, вчителя, дипломата і передбачає роботу пов'язану з обслуговуванням людей, спілкуванням та розумінням є особливо важливою для професіонала-медика у своїх відповідях в ході тестування за методикою ДДО обрало лише біля чверті студентів-медиків. В окремих академічних групах такий вибір зробили від 20,7 % до 26,8 % студентів: 1 групі – 21,3 %; 2 групі – 23,2 %; 3 групі 20,7 %; 4 групі – 26,8 %; 5 групі – 23,3 %; 6 групі – 22,9 % першокурсників.

Вибір на користь типу професії «людина-знакова система» (всі професії, які пов'язані з розрахунками, цифровими та буквеними знаками – програмісти, оператори ЕВМ, машиністки, бібліотекарі,

економісти) в шести академічних групах коливався в межах – від 25,6 % до 30,4 % опитуваних, зокрема: 1 групі – 7 %; 2 групі – 28,9 %; 3 групі – 30,4 %; 4 групі – 25,6 %; 5 групі – 27,9 %; 6 групі – 26,8 % студентів.

Дані дослідження дають можливість пояснити в певній мірі проблеми з успішністю окремих студентів-медиків, подальшою роботою частини випускників вищих закладів освіти не за фахом і врешті решт незадоволеністю професією, неуспішністю у трудовій діяльності, складністю у спілкуванні, та побудові партнерських відносин з пацієнтами та колегами.

Дані нашого дослідження свідчать про доцільність проведення професійного відбору вже на довузівському рівні освіти. На початку студентського життя ще можна коригувати свій професійний вибір, оскільки в будь якій професії є певні напрями роботи, зокрема управлінські, менеджерські, вико-навчі (наприклад, у межах лікарської професії може відбуватися вузька спеціалізація: лікар-рентгенолог, лікар-лаборант, тощо).

Про зміст обраної професії, про людські якості, яких вона потребує від працівника не всі студенти мають уявлення, і не безпідставним є припущення, що загальноосвітня школа ще не достатньо готує випускників до свідомого вибору професії. Під час проведеного нами обстеження стійку ієрархію ціннісних орієнтацій демонструвала тільки третина студентів-першокурсників, а в інших студентів вона була або недостатньо диференційована, або недостатньо стійка. Водночас рівень особистісних і соціальних вимог у багатьох обстежених був завищений. Високий рівень споживчих очікувань виявляється не підкріпленим адекватними високими професійними прагненнями частини студентів. У багатьох студентів бажання працювати не узгоджене із психологічною готовністю до кваліфікованої та продуктивної праці, що призводить до розчарувань, дезадаптації в суспільстві [6].

Особистісний підхід у справі формування і розвитку людини, її трудової та громадської діяльності потребує розгляду вибору професії стосовно особистості в цілому як інтегральної

системи, що включає ціннісні орієнтації, настанови, мотиви, нахили, здібності, характер, темперамент.

Роботу з професійної інформації потрібно починати проводити ще в школі [6] в такий спосіб, щоб інформаційний матеріал слугував основою формування у майбутніх студентів необхідних знань про професії та про свій внутрішній світ, соціопсихологічні особливості, умінь зіставляти їх, проводити самоаналіз. Потрібно, щоб ці знання і вміння використовувались молодого людиною для прийняття обґрунтованих рішень із питань власного професійного самовизначення. У молодій людини має бути сформована активна профорієнтаційна позиція як форма готовності до професійного самовизначення.

Отже, в умовах довузівської підготовки перед педагогічними колективами закладів освіти постає непросте завдання стимулювати розвиток в учнів тих психологічних характеристик, які за своєю сутністю є передумовами успішного професійного навчання й успішної професійної діяльності в найближчому майбутньому. Але для цього потрібно насамперед визначитися зі змістом професійно значущих індивідуальних рис особистості кожного учня, майбутнього студента, а також із можливостями, умовами і напрямками їх розвитку, провести соціопсихологічну діагностику. Професійна орієнтація старшокласників на основі інтеграції психолого-педагогічних впливів на прогнозування особистісного розвитку учня сприятиме всебічному виявленню та реалізації потенційних можливостей молодих людей у подальшій освітній, трудовій, науковій діяльності, навчить їх бути конкурентноздатними, орієнтуватись у світі, що динамічно змінюється.

Проведена робота корисна при профорієнтації, організації професійного відбору, прогнозі успішності навчання студентів, підборі викладачів вищих навчальних закладів, оптимізації організації навчального процесу у вузі, формуванні збалансованого студентського колективу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Климов Є. Психология профессионального самоопределения . Ростов на Дону, 1996. – С. 36.

2. Кузьмина К. И., Григорян Р.Д., Кочетенко Е.М., Сёмик Т.М. Автоматизированная система многостороннего социопсихофизиологического исследования личности – АСМИЛ // УСиМ. – 1998. – № 3. – С. 84-88.
3. *Основні засади розвитку освіти України* / За ред. В.Г. Кременя. – Київ – Тернопіль, 2004.
4. Погоріла І.О., Романенко О.В. Проблеми та перспективи раннього професійного самовизначення ліцеїстів: психолого-педагогічні аспекти // Науковий вісник. – 2004. – № 28, січень – березень. – С. 107-108.
5. Погоріла І.О., Романенко О.В. Емоційна культура особистості студента як фактор соціалізації і професійного становлення майбутнього фахівця // Безпека життєдіяльності. – 2006. – № 2. – С. 44-45.
6. Пряжников М. Особиста професійна перспектива // Психолог. – 2004. – № 16. – С. 6.
7. Райгородський Д.Я. Практическая психодиагностика. Методики и тесты. Учебное пособие. – Самара: Издательский Дом «БАХРАМ-М», 2002. – С. 92-93.
8. Фельдштейн Д.И. Психология становления личности. – М.: Аспект, 1955. – С.19.

Стаття надійшла до редакції 30.03.2008 р.

